

QISHLOQ XO'JALIGI ISHLAB CHIQARISHINI IXTISOSLASHTIRISH VA JOYLASHTIRISH: MEZONLAR, YONDASHUVLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI

*Khabibullaev Baxitjan Sagidullaevich, O'zbekiston Respublikasi
Ekologiya, atrof-muhitni mohofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi
xuzuridagi Orolbo'yi xalqaro innovasiya markazi direktori, tel: +998913760833*

Kirish. Bozor iqtisodiyoti sharoitida qishloq xo'jaligi sohasining innovatsion rivojlanishi bir qator murakkab va ko'p qirrali omillarga bog'liq bo'lib, ayniqsa, bozor infratuzilmasining yetarlicha shakllanmaganligi fonida amalga oshirilmoqda. Bu holat, o'z navbatida, ushbu sohaga xos iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional cheklovlarni kuchaytirmoqda. Aholi ehtiyojlarining barqaror ortib borishi va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash zarurati qishloq xo'jaligida yuqori samaradorlikka erishish, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy qilish, hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishni taqozo etmoqda. Qishloq xo'jaligida talab va taklif o'rtasidagi nomutanosiblik, ishlab chiqarish xarajatlari bilan sotish narxlari o'rtasidagi nomuvofiqlik bu sohaning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, qishloq xo'jaligi mahsulotlari narxining nisbatan past elastikligi (egiluvchanligi) ushbu muammoni yanada chuqurlashtiradi. Bu holatda, narxlarning pasayishi ishlab chiqaruvchilar daromadlariga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa o'z navbatida, sohada investitsiyaviy faollikning susayishiga olib keladi.

Asosiy qism. Soha oldida turgan muhim muammolardan yana biri — bu innovatsion faoliyatni moliyalashtirishda erkin moliyaviy resurslarning yetishmasligidir. Ayni paytda, innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish uchun zarur bo'lgan sarmoyalar hajmi yuqori bo'lib, kichik va o'rta fermer xo'jaliklari uchun bu ko'pincha moliyaviy jihatdan imkon darajasidan tashqarida qoladi. Bu holat innovatsion loyihalarning faqat yirik

agrofirmalar doirasida amalga oshishiga olib kelmoqda va qishloq xo'jaligi subyektlari o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kuchaytirmoqda.

Bundan tashqari, qishloq xo'jaligi sanoatining o'ziga xos xususiyatlari, jumladan, mavsumiylik, ob-havo omillariga kuchli qaramlik, infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi sohadagi beqarorlikni oshiradi. Ushbu beqarorlik omillari qishloq xo'jaligi tashkilotlarining uzoq muddatli strategik rejalashtirish imkoniyatlarini cheklaydi, bu esa innovatsion jarayonlarning tizimli va izchil amalga oshirilishini qiyinlashtiradi.

Shu sababli, qishloq xo'jaligida innovatsion rivojlanishning asosiy yo'nalishlarini aniqlashda quyidagi ustuvor vazifalarni hal qilish lozim:

1. **Qishloq xo'jaligi subyektlarining hududiy taqsimoti va ixtisoslashuvini optimallashtirish** – bu hududiy resurslardan samarali foydalanish va transport-logistika xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi.
2. **Sanoat va ilm-fan integratsiyasini kuchaytirish** – innovatsion dasturlarni ishlab chiqishda oliy ta'lim va ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan hamkorlikni chuqurlashtirish.
3. **Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish** – soliq imtiyozlari, subsidiyalar va grantlar ko'rinishida innovatsion faoliyatni rag'batlantirish.
4. **Qishloq infratuzilmasini modernizatsiya qilish** – ayniqsa, energetika, suv ta'minoti, transport va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish.

Agrosanoat majmuasining innovatsion yo'l bilan rivojlanishi nafaqat qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti subyektlarining samaradorligini oshirish, balki mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, eksport salohiyatini kengaytirish va raqobatbardosh xalq xo'jaligi tarmoqlarini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, bu jarayonga kompleks yondashuv, strategik rejalashtirish va institutlararo hamkorlik asosida yondashish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini muvofiqlashtirishda mehnat taqsimoti va resurslardan samarali foydalanish asosiy ahamiyatga ega. Har bir mintaqaning

o'ziga xos iqlim sharoiti, yer unumdorligi va transport imkoniyatlari mahsulot turlarini tanlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Mahalliy aholining oziq-ovqat ehtiyojlarini qondirish uchun strategik ahamiyatga molik don, kartoshka va go'sht kabi asosiy mahsulotlarni mahalliy ishlab chiqarish muhimdir. Ayniqsa, saqlash va tashishda nozik bo'lgan sut mahsulotlari va mevalar kabi mahsulotlar uchun mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish logistika xarajatlarini sezilarli darajada kamaytiradi.

Mintaqaviy va xalqaro bozor talablarini hisobga olgan holda, har bir hudud o'zining qiyosiy afzalliklariga ega bo'lgan mahsulotlar ishlab chiqarishga ixtisoslashishi samarali yo'l hisoblanadi. Bu yondashuv resurslardan optimal foydalanishga imkon beradi.

Ixtisoslashuv samaradorligini baholashda bir qator muhim ko'rsatkichlarni hisobga olish zarur. Bular qatoriga yer unumdorligi, mehnat unumdorligi va sarmoya rentabelligi kiradi. Bu ko'rsatkichlar ishlab chiqarishning samaradorligini to'liq aks ettirishi mumkin.

Zamonaviy sharoitda atrof-muhit omillari qishloq xo'jaligi joylashuvini belgilashda tobora muhimroq rol o'ynayapti. Iqlim o'zgarishi va suv resurslarining cheklanganligi sharoitida agroekologik moslashuv strategiyalarini ishlab chiqish va qo'llash ayniqsa dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Zamonaviy sharoitda qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti yuqori texnologiyali ishlab chiqarish usullariga o'tish jarayonida mehnat unumdorligi ko'rsatkichi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bu ko'rsatkich nafaqat ayrim tarmoqlarning joylashuv qulayligini baholashda, balki butun sohaning samaradorligini aniqlashda muhim mezon hisoblanadi. Asosiy jihatlari quyidagilarda nomoyon bo'ladi:

1. Mehnat unumdorligining o'sishi
 - Innovatsion texnologiyalarni joriy etish mehnat unumdorligini sezilarli darajada oshirish imkoniyatini beradi
 - Bu ko'rsatkich tarmoqning ixtisoslashuv darajasini va uning samaradorligini aniq aks ettiruvchi asosiy ko'rsatkich hisoblanadi

2. Ixtisoslashtirishning samaradorligi
 - To'g'ri tanlangan ixtisoslashuv yil davomida ishchi kuchidan to'liq foydalanish imkonini yaratadi
 - Bu esa ishlab chiqarishning barqarorligini ta'minlaydi va resurslardan samarali foydalanishga olib keladi
3. Hududiy joylashtirishning ahamiyati
 - Sub'ektlarning optimal joylashuvi mahalliy resurslardan maksimal darajada foydalanish imkonini beradi
 - Innovatsion yondashuvlar asosida amalga oshirilgan joylashtirish qishloq xo'jaligining umumiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi

Xulosa. Mehnat unumdorligi qishloq xo'jaligida innovatsion yondashuvlarning samaradorligini baholashda asosiy mezon bo'lib, ishlab chiqarishning samaradorligi va iqtisodiy foydani aniklaydi. Innovatsiyalarni joriy etish – mehnat resurslaridan optimal foydalanish, mahsulot sifatini oshirish va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi. Ayniqsa, agrotexnologiyalar va zamonaviy ishlab chiqarish usullarini qo'llash orqali mehnat unumdorligini tez oshirish mumkin. Bu esa, natijada, qishloq xo'jaligi soxasining iqtisodiy barqarorligiga va tarmokning global raqobatbardorligiga xissa ko'shadi. Tarmoqning to'g'ri ixtisoslashtirilishi va resurslarni optimal joylashtirish tabiiy boyliklardan (er, suv, energiya) samarali foydalanishni ta'minlaydi. Mahalliy iqlim va yer sharoitiga mos keladigan ekinlarni tanlash, klaster yo'nalishlarini rivojlantirish va qishloq xo'jaligi infratuzilmasini zamonaviylashtirish orqali ishlab chiqarishning barqarorligiga erishiladi. Misol uchun, suv kam bo'lgan hududlarda sug'orishni aqlli boshqarish tizimlarini joriy etish, yerlarning unumdorligini saqlaydi. Shu bilan birga, ixtisoslashtirilgan ishlab chiqarish yangi bozorlarni ochish va iqtisodiy darajani oshirish uchun asos bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations).** (2023). *Agricultural Productivity and Innovation: Global Trends and Policy Recommendations*. Rome: FAO Publications.
2. Горбатовский, А.В. Специализация сельскохозяйственного производства: теоретические аспекты / А.В. Горбатовский, О.Н. Горбатовская // Сб. науч. тр. 55 «Проблемы экономики» / БГСХА. – Минск: Ин-т систем. исслед. в АПК НАН Беларуси, 2012. – № 1(14). – С. 21–30.
3. Демидчик, Г.И. Инновационные подходы к специализации и размещению сельскохозяйственного производства / Г.И. Демидчик // Научно-инновационная деятельность и предпринимательство в АПК: проблемы эффективности и управления: сб. ст. Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 16–18 февр. 2006 г.: в 2 ч. / БГАТУ; редкол. Г.И. Гануш [и др.]. – Минск, 2005.– Ч. 1. – С. 86–93.